

Fritt val i vård och omsorg

Om du vill ha informationen i ett alternativt format,
exempelvis i punktskrift, kontakta Konkurrensverket
via e-post konkurrensverket@kkv.se
eller via telefon 08-700 16 00.

December 2008

Förord

En särskild lag, lagen om valfrihetssystem (LOV), som ökar möjligheterna för kommuner och landsting att införa valfrihetssystem träder i kraft den 1 januari 2009.

Fritt val inom vård och omsorg innebär att den enskilde har rätt att välja den leverantör som utför tjänsten och som en upphandlande myndighet godkänt och tecknat kontrakt med. Lagen ökar möjligheterna för kommuner och landsting att låta den enskilde själv välja utförare inom äldreomsorgen, inom stödverksamhet för personer med funktionsnedsättning samt inom hälso- och sjukvården.

Vi har regeringens uppdrag att sprida information och ge generell vägledning om tillämpningen av den nya lagen om fritt val i vård och omsorg. Konkurrensverket är från den 1 januari 2009 även tillsynsmyndighet för lagen om valfrihetssystem.

Stockholm i december 2008

Jan-Erik Ljusberg
Tf generaldirektör

Fritt val i vård och omsorg

Innehåll

1. Sammanfattning.....	6	8. Kommunens kontroll och tillsynsansvar	22
2. Lagen om valfrihetssystem.....	8	Kommunens ansvar	22
Syfte	9	9. Tillsyn över lagen om valfrihetssystem.....	23
Vilka tjänster omfattas av lagen?.....	9	Konkurrensverkets tillsynsansvar.....	23
Tillämpningen av LOV begränsas av ramen för den kommunala kompetensen	10	Övrig tillsynsverksamhet	23
Begreppet upphandlande myndighet	10	10. Informationsskyldighet	24
Begreppet leverantör.....	11	Information efter ett kommunalt beslut.....	24
3. Grundläggande principer för valfrihetssystem.....	11	Information efter ett beslut av landstinget	24
Vad innebär principerna för LOV?	11	11. Omval av leverantör.....	25
4. Inrättande av ett valfrihetssystem.....	13	12. Kommunal samverkan	25
Löpande annonsering i nationell databas.....	13	Kommunal samverkan genom avtal.....	25
Förfrågningsunderlaget	13	13. Sekretess.....	26
Möjligheter till rättelse av fel i ansökan.....	15	14. Tilläggstjänster.....	27
Åberopa annans kapacitet.....	15	15. Läs mer om LOV.....	27
Prövning av anbud samt uteslutning av leverantör.....	15	16. Tjänster som omfattas av LOV	28
Tilldelning av kontrakt.....	16	17. Källor och referenser	30
Avtalsvillkor.....	16		
Avbrytande av valfrihetssystem.....	16		
Dokumentationsskyldighet	17		
5. Valfrihetssystem i förhållande till LOU och egenregi	17		
Tillämpning av LOV eller LOU	17		
6. Ickevalsalternativ.....	18		
Hur ickevalsalternativet ska bestämmas.....	19		
7. Rättsmedel	19		
Talerätt överträdelse av LOV som inte gäller godkännandebeslut	20		
Ansökan om rättelse av beslut att inte godkänna en sökande	20		
Endast rättelse är möjlig i domstol	21		
Brott mot avtalade förpliktelser under avtalstiden	21		
Skadestånd	21		

Fritt val i vård och omsorg

Fritt val inom vård och omsorg innebär att den enskilde har rätt att välja den leverantör som utför tjänsten och som enupphandlande myndighet godkänt och tecknat kontrakt med.

Lagen om valfrihetssystem underlättar för kommuner och landsting att ge den enskilde möjlighet att välja utförare inom äldreomsorgen, inom stödverksamhet för personer med funktionsnedsättning samt inom hälso- och sjukvården.

Konkurrensverket är tillsynsmyndighet för lagen om valfrihetssystem, LOV, som gäller från den 1 januari 2009. Vi har också i uppdrag att sprida kunskap om valfrihetssystem inom vård, omsorg och service.

1. Sammanfattning

Att anskaffa tjänster enligt LOV kräver att det fattas ett formellt bindande beslut om att införa ett valfrihetssystem inom någon av de tjänstekategorier som omfattas av lagen. Därefter ska den upphandlande myndigheten i ett förfrågningsunderlag ange de villkor som leverantören ska uppfylla för att bli godkänd. Den ekonomiska ersättningen till leverantören ska framgå av förfrågningsunderlaget. Den upphandlande myndigheten har möjlighet att i förfrågningsunderlaget ange särskilda kontraktsvillkor i form av sociala, miljömässiga och andra villkor för hur kontraktet ska fullgöras. I förfrågningsunderlaget ska dessutom framgå vilken handläggningstid som den upphandlande myndigheten har för behandling av ansökan.

Den upphandlande myndigheten ska löpande annonsera på den för ändamålet upprättade nationella webbplatsen som drivs av Kammarkollegiet. Annonsen och förfrågningsunderlaget ska finnas tillgängligt på webbplatsen.

Alla leverantörer som önskar delta i ett valfrihetssystem ska ha rätt att ansöka. Även grupper av leverantörer, oavsett juridisk form, ska ha rätt att lämna in en ansökan. När kontrakt ska tecknas kan den upphandlande myndigheten dock begära att gruppen ska ha en viss juridisk form.

Den upphandlande myndigheten får tillåta att sökanden rättar felskrivningar eller andra uppenbara fel. Den upphandlande myndigheten får begära att en ansökan förtydligas eller kompletteras.

Samtliga sökande som uppfyller kraven i förfrågningsunderlaget, och inte utesluts med stöd av bestämmelserna i 7 kap. 1 §, ska godkännas av den upphandlande myndigheten. Den upphandlande myndigheten ska så fort som möjligt meddela den sökande beslutet att godkänna eller inte godkänna sökanden och skälen för beslutet. Om den upphandlande myndigheten beslutar att avbryta införandet av ett valfrihetssystem, måste den informera om detta. Om sökanden inte har godkänts som leverantör ska upplysningar lämnas om hur han eller hon ansöker om rättelse. Den upphandlande myndigheten ska så fort som möjligt teckna kontrakt med samtliga leverantörer som godkänts.

Den upphandlande myndigheten ska lämna information om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med till enskilda. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig.

För den enskilde som inte väljer leverantör ska den upphandlande myndigheten tillhandahålla ett ickevalsalternativ. Ickevalsalternativet ska vara ett kvalitativt fullgott alternativ. För vissa typer av tjänster kan den upphandlande myndighetens verksamhet i egen regi vara det bästa ickevalsalternativet eftersom huvudansvaret för verksamheten trots allt ligger på myndigheten. Ett annat förfarande kan vara att den upphandlande myndigheten anvisar någon av de utförare som finns i valfrihetssystemet i en i förväg uppställd turordning, vilket innebär att samtliga utförare behandlas lika. Den upphandlande myndigheten kan också upphandla ett ickevalsalternativ enligt lagen (2007:1091) om offentlig upphandling, LOU.

En av grundpelarna i ett valfrihetssystem är den enskildes rätt att byta leverantör av tjänsten om hon eller han så önskar. Rätten till omval medför att leverantörerna måste måna om

sina brukare för att inte mista dem som ”kunder” och därigenom sina inkomster. Rätten till omval leder i förlängningen till högre kvalitet till förmån för den enskilde eftersom leverantören borde ha ett rimligt intresse av att behålla uppdraget.

En leverantör, som menar att en upphandlande myndighet brutit mot en bestämmelse i lagen om valfrihetssystem, får ansöka om rättelse hos allmän förvaltningsdomstol.

Endast den som ansökt om att delta i ett valfrihetssystem får ansöka om rättelse av den upphandlande myndighetens beslut att inte godkänna sökanden. En sådan ansökan ska ha lämnats in inom tre veckor från det att myndigheten lämnat underrättelse om beslutet.

Ansökan om rättelse ska lämnas in skriftligen hos den länsrätt i vars domkrets den upphandlande myndigheten har sin hemvist. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Om den upphandlande myndigheten brutit mot någon bestämmelse i lagen, som medfört att leverantören lidit eller kan komma att lida skada, ska rätten besluta om att den upphandlande myndigheten ska vidta rättelse.

En sökande kan begära skadestånd i allmän domstol om den upphandlande myndigheten inte följt bestämmelserna i lagen. Talan mot beslut att inte godkänna sökanden som leverantör enligt LOV ska göras inom ett år från det att den upphandlande myndigheten fattat det negativa beslutet.

2. Lagen om valfrihetssystem

Lagen om valfrihetssystem (LOV) reglerar vad som ska gälla för de kommuner och landsting som vill konkurrenspröva sina verksamheter genom att överlåta valet av utförare av stöd, vård- och omsorgstjänster till brukaren eller patienten. Valfrihetssystem enligt den föreslagna lagen är ett alternativ till upphandling enligt lagen (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU) och kan tillämpas på bland annat omsorgs- och stödverksamhet för äldre och för personer med funktionsnedsättning samt på hälso- och sjukvårdstjänster.

Kommunen eller landstinget kan välja att införa ett valfrihetssystem enligt LOV. I så fall måste den upphandlande myndigheten annonsera löpande på Kammarkollegiets webbplats för valfrihetssystem. Såväl privata företag som ideella organisationer kan ansöka om att bli godkända som leverantörer. Kommuner och landsting reglerar förutsättningarna för valfrihetssystemet genom avtal. Alla leverantörer som ansökt om att få vara med

”Valfrihetssystem kan tillämpas på bland annat omsorgs- och stödverksamhet för äldre och för personer med funktionsnedsättning samt på hälso- och sjukvårdstjänster.”

i ett valfrihetssystem och som uppfyller de fastställda kraven godkänns, varefter kontrakt tecknas. Lagen bygger på att det inte är någon priskonkurrens mellan leverantörerna. Den enskilde ges i stället möjlighet att välja den leverantör som hon eller han uppfattar tillhandahåller den bästa kvaliteten. Kommunen eller landstinget ansvarar för att brukaren eller patienten får fullständig information om samtliga leverantörer som hon eller han kan välja emellan. För personer som inte väljer ska det finnas ett ickevalsalternativ.

En av grundpelarna i ett valfrihetssystem är den enskildes rätt att byta leverantör av tjänsten om hon eller han så önskar.

Syfte

Syftet med lagstiftningen är att underlätta för kommuner och landsting att ge den enskilde möjlighet att välja utförare inom äldreomsorgen, inom stödverksamhet för personer med funktionsnedsättning samt inom hälso- och sjukvården.

Fritt val torde leda till ökade möjligheter för brukare att bestämma vem som ska utföra tjänsten. Detta kan leda till ökad konkurrens på dessa marknader samt underlätta för små och medelstora företag att erbjuda tjänster inom dessa områden.

”Syftet med lagstiftningen är att underlätta för kommuner och landsting att ge den enskilde möjlighet att välja utförare inom äldreomsorgen, inom stödverksamhet för personer med funktionsnedsättning samt inom hälso- och sjukvården.”

Vilka tjänster omfattas av lagen?

Lagen om valfrihetssystem omfattar sådana tjänster inom hälsovård och socialtjänster, som är upptagna som B-tjänster i kategori 25 i bilaga 3 till lagen (2007:1091) om offentlig upphandling. Ett viktigt undantag finns dock – lagen gäller inte tjänster som omfattas av CPV-kod 85311300-5 (barn- och ungdomsomsorg).

Det rör sig alltså om en rad tjänster inom hälso- och sjukvårdsområdet samt socialtjänster. Som exempel kan nämnas äldreomsorg, social omsorg för handikappade, barnmorsketjänster, tjänster utförda av allmänpraktiserande läkare och tjänster för dagcenter. Andra tjänster som omfattas är till exempel missbrukarvård enligt socialtjänstlagen samt tandvård och tandreglering som landstingen ansvarar för. Det finns inte heller några hinder mot att låta landstingen teckna kontrakt med ett antal specialisttandläkare enligt LOV.

Lagen har karaktären av en ramlagstiftning och regeringen har i förarbetena uttryckt att den upphandlande myndigheten bäst kan avgöra om ett valfrihetssystem ska införas och vilka tjänster som i så fall ska omfattas. Det är också den enskilda myndigheten som måste göra en konsekvensanalys av följderna av att införa ett valfrihetssystem.

Det kan vara lämpligt att ställa olika krav beträffande olika tjänster. För att detta ska vara möjligt måste flera valfrihetssystem kunna inrättas, till exempel ett för hemtjänst, ett för dagverksamhet och ett för särskilt boende. Det bör även kunna finnas flera valfrihetssystem inom samma tjänstekategori om verksamheterna har tydligt skilda inriktningar. Det måste framgå av förfrågningsunderlaget vilka krav som ställs för varje enskild tjänst.

Tillämpningen av LOV begränsas av ramen för den kommunala kompetensen

Möjligheten att tillämpa LOV medför inte att den kommunala kompetensen förändras. Tjänsterna får bara tillhandahållas inom ramen för kommunernas respektive landstingens kompetens. Den yttersta gränsen för vilka tjänster ett landsting eller en kommun får låta omfattas av ett valfrihetssystem regleras således av kommunallagen (1991:900), hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) – HSL, socialtjänstlagen (2001:453) – SoL, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade – LSS, samt annan relevant lagstiftning.

Begreppet upphandlande myndighet

I LOV används begreppet upphandlande myndighet (UM) för kommuner och landsting som får tillämpa lagen. Där ingår också beslutande församlingar i kommuner och landsting. Det finns också en bestämmelse om att offentligt styrda organ får tillämpa lagen, till exempel kommunala bolag. I lagen tydliggörs även att stiftelser får tillämpa lagen.

Som offentligt styrda organ i lagens bemärkelse avses sådana bolag och stiftelser som tillgodoser behov i det allmännas intresse, under förutsättning att behovet inte är av kommersiell karaktär, och

1. som till största delen finansieras av en kommun, ett landsting eller en upphandlande myndighet,
2. vars verksamhet står under kontroll av en kommun, ett landsting eller en upphandlande myndighet, eller
3. i vars styrelse eller motsvarande ledningsorgan mer än hälften av antalet ledamöter är utsedda av en kommun, ett landsting eller en upphandlande myndighet.

”En leverantör kan till exempel vara ett enskilt företag, en ideell organisation, kommun, landsting eller annat offentligt organ. Alla leverantörer som vill delta i ett valfrihetssystem ska ha rätt att ansöka.”

Begreppet leverantör

Begreppet leverantör är detsamma som i LOU. Med leverantör avses en fysisk eller juridisk person som på marknaden tillhandahåller tjänster inom hälsovård och socialtjänster (enligt 1 kap. 1 § första stycket LOV). En leverantör kan till exempel vara ett enskilt företag, en ideell organisation, kommun, landsting eller annat offentligt organ.

Alla leverantörer som vill delta i ett valfrihetssystem ska ha rätt att ansöka. Även grupper av leverantörer, oavsett juridisk form, ska ha rätt att lämna in en ansökan. När kontrakt ska tecknas kan den upphandlande myndigheten dock begära att gruppen ska ha en viss juridisk form. En sökande har också rätt att åberopa andra företags kapacitet.

3. Grundläggande principer för valfrihetssystem

Enligt 1 kap. 2 § LOV ska den upphandlande myndigheten behandla leverantörer på ett likvärdigt och icke-diskriminerande sätt. Den upphandlande myndigheten ska också ta hänsyn till principerna om öppenhet, ömsesidigt erkännande och proportionalitet när den tillämpar valfrihetssystem. Paragrafen visar på de grundläggande principerna som ska råda i ett valfrihetssystem.

Vad innebär principerna för LOV?

Kravet på likabehandling och icke-diskriminering innebär att alla ansökningar om att delta ska behandlas lika i alla skeden av förfarandet. Faktorer som nationalitet eller etableringsort ska inte spela någon roll. Detta betyder att även leverantörer från andra orter ska ges samma möjlighet att verka som de som kommer från den egna kommunen. De krav som ställs i förfrågningsunderlaget får inte heller gynna någon som kommer från orten eller visst område.

Principen om öppenhet innebär bland annat att uppgifter som gäller valfrihetssystemet inte får hemlighållas samt en skyldighet att annonsera offentligt på den därför avsedda webbplatsen. Alla som är intresserade ska ges möjlighet att lämna in en ansökan om att få delta. Vidare medför principen att de som ansökt om att få delta i förfarandet informeras om resultatet och att alla handlingar i princip ska vara offentliga.

Principen om proportionalitet förutsätter att alla krav som ställs i förfrågningsunderlaget ska vara rimliga i förhållande till de mål som eftersträvas. Tjänstens art och omfattning kan variera från ett valfrihetssystem till ett annat och därför bör även kraven som ställs kunna variera. Högre krav bör kunna ställas när det exempelvis gäller ekonomisk kapacitet och omvårdnadskompetens på en leverantör som tillhandahåller ett särskilt boende än ett företag som tillhandahåller vissa hemtjänstinsatser. Kraven som ställs på leverantörerna bör dock inte vara högre i ett valfrihetssystem än vid en traditionell upphandling enligt LOU. Ett av syftena med valfrihetssystemet är att skapa en mångfald av utförare som den enskilde kan välja mellan, vilket i sin tur leder till konkurrens och förbättrad kvalitet till nytta för den enskilde.

Principen om ömsesidigt erkännande innebär att intyg och certifikat som utfärdats av en behörig myndighet i något EU-land måste godtas i de övriga medlemsländerna. Principen får betydelse för bland annat hälso- och sjukvården som ska tillämpa tillvägagångssättet för examina, till exempel för sjuksköterskor och läkare.

De grundläggande principerna ska uppmärksammas i alla faser av etablerande och drivande av valfrihetssystemet. Det innebär att det inte ska finnas några skillnader i villkoren mellan egenregiverksamheten och de externa leverantörer som utför liknande tjänster. Den egna regin ska varken gynnas eller missgynnas i förhållande till de externa leverantörerna. Total konkurrensneutralitet mellan externa leverantörer och egenregiverksamheten kan dock vara svår att uppnå eftersom den upphandlande myndigheten alltid måste ta det yttersta ansvaret för att biståndsbehövande får den hjälp de har rätt till.

Eftersom alla leverantörer ska behandlas lika i alla skeden av systemet måste det i avtalet som den upphandlande myndigheten tecknat med leverantören framgå under vilka villkor myndigheten kan ändra avtalsvillkoren. Om den upphandlande myndigheten gör större förändringar av förfrågningsunderlaget måste myndigheten omförhandla avtalet med befintliga leverantörer. Om så inte sker kommer den enskilde att kunna välja mellan ett antal utförare som inte håller den kravprofil som myndigheten beslutat är en miniminivå. Däremot är det inget som hindrar att leverantören, för att attrahera brukare, tillhandahåller tjänster med högre kvalitet än vad som framgår av förfrågningsunderlaget.

”De grundläggande principerna om likabehandling, icke-diskriminering, öppenhet, ömsesidigt erkännande och proportionalitet ska uppmärksammas i alla faser av etablerande och drivande av valfrihetssystemet.”

4. Inrättande av ett valfrihetssystem

Löpande annonsering i nationell databas

En upphandlande myndighet som beslutat att inrätta eller förändra ett valfrihetssystem ska löpande annonsera på den nationella webbplats som administreras av Kammarkollegiet. Både annonsen och förfrågningsunderlaget ska finnas tillgängligt på webbplatsen. Det är lämpligt att annonsen även publiceras på annat sätt, till exempel på den upphandlande myndighetens webbplats.

Förfrågningsunderlaget

Begreppet förfrågningsunderlag är detsamma som återfinns i LOU. I förfrågningsunderlaget ska den upphandlande myndigheten ange de krav som sökande ska uppfylla för att bli godkända samt övriga avtalsvillkor. Det ska i förfrågningsunderlaget finnas en kravspecifikation, kontaktuppgifter, uppgifter om avtalstider, regler för avtalets tecknande samt regler för uppföljning och kontroll, vilka villkor som ska gälla samt hur uppdraget ska fullföljas under kontraktstiden.

Av förfrågningsunderlaget ska framgå alla de krav som leverantören ska uppfylla för att bli godkänd och få teckna kontrakt. Kraven ska vara proportionerliga och relevanta i förhållande till målen. Eftersom tjänsternas art och omfattning kan variera framgår det inte av LOV vilka krav som ska ställas. Alla leverantörer måste emellertid uppfylla de krav som uppställs i svensk lagstiftning, bland annat socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, skattelagstiftning och arbetsrättslagstiftning. Med svensk lagstiftning avses här även myndigheters föreskrifter.

Förfrågningsunderlaget ska innehålla följande delar:

- uppdragsbeskrivning
- administrativa bestämmelser
- krav på leverantören
- kommersiella villkor

”En upphandlande myndighet som beslutat att inrätta eller förändra ett valfrihetssystem ska löpande annonsera på Kammarkollegiets webbplats.”

”Av förfrågningsunderlaget ska framgå alla de krav som leverantören ska uppfylla för att bli godkänd och få teckna kontrakt. Kraven ska vara proportionerliga och relevanta i förhållande till målen.”

Krav som upphandlande myndigheter kan eller bör ställa på leverantörer kan till exempel gälla:

- kunskaps- och erfarenhetsbakgrund: till exempel vilken kompetens personalen ska ha samt att leverantören ansvarar för deras kompetensutveckling.
- uppföljning av verksamheten: leverantören ska medverka vid uppföljning eller bistå huvudmannen med underlag som behövs för att denne ska kunna genomföra uppföljningen.
- skyldighet att ta uppdrag och att ta emot alla som väljer leverantören samt brukarens eller invånarens rätt att välja om. Även när uppdraget ska påbörjas bör framgå.
- information om förändringar: förändringar av verksamheten ska meddelas huvudmannen.
- medverkan i katastrofmedicinsk beredskap och krisberedskap: leverantören ska utföra uppdraget även under höjd beredskap och krig och leverantören ska medverka i kommunens eller landstingets beredskapsplanering.
- IT – vårdinformationssystem: leverantören ska kunna kommunicera med kommunen eller landstinget på ett systemmässigt säkert och enkelt sätt.
- ekonomisk stabilitet: leverantören ska ha en sådan ekonomisk bas att den kan upprätthålla ett långsiktigt åtagande.
- kvalitet: leverantören ska rapportera till kvalitetsregister samt följa upprättade vårdprogram. Leverantören ska bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete, kontroll och uppföljningar ska kunna göras.

En upphandlande myndighet kan ställa ytterligare krav på leverantören om dessa är relevanta och proportionerliga. Det kan till exempel röra sig om avhållsamhet från vålds- och sexualbrott även utanför yrkesutövningen.

Kravlistan bör givetvis anpassas efter den verksamhet det handlar om och stå i rimlig proportion till det som ska upphandlas. Det är även viktigt att kommunerna tar hänsyn till de krav som tillsynsmyndigheten ställer på den verksamhet som kommunen sluter avtal om, enligt 2 kap. 5 § SoL. Motsvarande gäller för landstingen när det gäller krav från tillsynsmyndigheten på hälso- och sjukvårdsområdet.

Landsting som tänker genomföra ett valfrihetssystem inom primärvård bör också i förfrågningsunderlaget reglera bland annat vilka krav som ska gälla för läkarmedverkan i särskilda boenden, dagverksamheter och vid kommunal hemsjukvård i ordinärt boende.

Möjligheter till rättelse av fel i ansökan

Den upphandlande myndigheten får tillåta att sökanden rättar felskrivningar eller andra uppenbara fel. Den upphandlande myndigheten får även begära att en ansökan förtydligas eller kompletteras. Ansökan får dock endast rättas eller förtydligas på den upphandlande myndighetens begäran. Det sätt på vilket ett anbud rättas eller förtydligas bör dokumenteras av den upphandlande myndigheten.

Åberopa annans kapacitet

Enligt 5 kap. 2 § LOV får en sökande vid behov åberopa andra företags ekonomiska, tekniska och yrkesmässiga kapacitet i ansökan. På detta sätt underlättar lagstiftningen för små och medelstora företag som vill bli leverantörer till offentlig sektor. Genom samarbete med andra företag kan ett företag uppfylla de krav som den upphandlande myndigheten ställer på till exempel ekonomisk kapacitet, kompetens eller tillgänglighet. Sökanden ska dock kunna visa att han eller hon kommer att förfoga över nödvändiga resurser när kontraktet ska fullgöras. Detta kan till exempel göras genom att sökanden tillhandahåller ett åtagande från företagen i fråga.

”Genom samarbete med andra företag kan ett företag uppfylla de krav som den upphandlande myndigheten ställer på till exempel ekonomisk kapacitet, kompetens eller tillgänglighet.”

Prövning av anbud samt uteslutning av leverantör

Enligt 7 kap. 1 § LOV kan en ansökan uteslutas i de fall leverantören

- är i konkurs eller likvidation
- är föremål för ansökan om konkurs, tvångslikvidation, tvångsförvaltning, ackord eller annat liknande förfarande
- är dömd för brott avseende yrkesutövningen
- har gjort sig skyldig till allvarliga fel i yrkesutövningen och den upphandlande myndigheten kan visa detta
- inte har fullgjort sina förpliktelser avseende socialförsäkringsavgifter eller skatt i hemlandet eller i en annan stat inom EES-området
- i något väsentligt hänseende har låtit bli att lämna begärda upplysningar eller lämnat felaktiga upplysningar som har begärts med stöd av bestämmelserna i den föreslagna lagen.

Den upphandlande myndigheten ska i varje enskilt fall avgöra när till exempel ett fel i yrkesutövningen är så allvarligt att en leverantör måste uteslutas. Bedömningen ska göras mot

bakgrund av den rättspraxis som utvecklats avseende motsvarande bestämmelser i LOU.

”Samtliga sökande som uppfyller kraven i förfrågningsunderlaget ska godkännas av den upphandlande myndigheten.”

Tilldelning av kontrakt

Samtliga sökande som uppfyller kraven i förfrågningsunderlaget, och som inte har uteslutits med stöd av bestämmelserna i 7 kap. 1 §, ska godkännas av den upphandlande myndigheten. Den upphandlande myndigheten ska så fort som möjligt lämna underrättelse till en sökande om beslutet att godkänna eller inte godkänna sökanden samt skälen för detta beslut. En sådan underrättelse ska även lämnas om den upphandlande myndigheten beslutar att avbryta införandet av ett valfrihetssystem. Om sökanden inte har godkänts som leverantör ska upplysningar lämnas om hur han eller hon ansöker om rättelse. Den upphandlande myndigheten ska så snart som möjligt teckna kontrakt med samtliga leverantörer som godkänts. Det ska alltså inte ske någon ytterligare kvalificering av leverantörerna.

Om en sökande inte godkänts är det viktigt att den upphandlande myndigheten i beslutet anger varför. Den upphandlande myndigheten ska därför så fort som möjligt lämna skriftligt besked till den sökande om sitt beslut och skälen för detta. Om en leverantör gör bedömningen att ett krav som den upphandlande myndigheten ställt står i strid mot reglerna i lagen, kan denne, oavsett om leverantören är sökande eller inte, begära rättelse hos allmän förvaltningsdomstol.

Avtalsvillkor

De ekonomiska villkoren ska framgå av kontraktet. Även andra villkor, som avtalstider, rätt för båda parter att häva avtal och omförhandlingsklausuler etcetera bör framgå av kontraktet. Förfrågningsunderlaget kommer att ligga till grund för ett civilrättsligt bindande avtal mellan kommunen eller landstinget och leverantören. Det är därför viktigt att avtalet innehåller villkor för vad som ska hända vid eventuellt avtalsbrott samt att avtalen är flexibla nog för att tillåta att den enskilde brukaren byter leverantör utan att avtalet måste förhandlas om.

Avbrytande av valfrihetssystem

Även om en kommun eller ett landsting beslutat sig för att införa ett valfrihetssystem enligt LOV, kan den upphandlande myndigheten besluta att ändra beslutet eller att avbryta valfrihetssystemet. Om den upphandlande myndigheten ännu inte godkänt sökanden måste sökanden få information om att

förfarandet avbrutits. Om parterna däremot ingått avtal och den upphandlande myndigheten av någon anledning vill häva avtalet, till exempel på grund av önskemål från en ny politisk majoritet eller att den upphandlande myndigheten inte är nöjd med de stöd-, vård- eller omsorgsinsatser som tillhandahålls, gäller vanliga civilrättsliga regler om hävning av avtal. Om en upphandlande myndighet vill avveckla ett valfrihetssystem måste ett principbeslut om detta fattas. Myndigheten måste därmed även säga upp avtalen med befintliga leverantörer. Om uppsägningen inte har reglerats i kontraktet riskerar dock den upphandlande myndigheten att bli skadeståndsskyldig.

Dokumentationsskyldighet

Varje utförare av olika insatser har en dokumentationsskyldighet enligt SoL, LSS och HSL. Utföraren ska utforma och genomföra insatserna tillsammans med den enskilde i enlighet med dessa lagar. Att genomförandeplaner upprättas tillsammans med den enskilde, för att bland annat säkerställa att han eller hon kan påverka när och hur insatser ska genomföras, är en viktig kvalitetsfaktor.

5. Valfrihetssystem i förhållande till LOU och egenregi

Tillämpning av LOV eller LOU

Inom ramen för ett valfrihetssystem enligt LOV sluter den upphandlande myndigheten och leverantörerna skriftliga kontrakt med ekonomiska villkor om tillhandahållande av en tjänst. Den upphandlande myndigheten kan välja att införa ett valfrihetssystem enligt kriterierna i LOV, eller upphandla tjänsterna enligt LOU. Den upphandlande myndigheten får anses ha tillämpat LOV när fullmäktige beslutat att införa ett valfrihetssystem och annonserat valfrihetssystemet på den nationella webbplatsen.

I ett valfrihetssystem kan ingå verksamheter som är upphandlade enligt LOU. En kommun har rätt att konkurrensutsätta till exempel ett särskilt boende genom att upphandla driften enligt bestämmelserna i LOU. Den leverantör som ansvarar för

”I ett valfrihetssystem kan ingå verksamheter som är upphandlade enligt LOU. För att uppnå konkurrensneutralitet mellan det som upphandlas enligt LOU och LOV-leverantörerna är det viktigt att i största möjliga mån ställa likvärdiga krav i förfrågningsunderlagen.”

det upphandlade särskilda boendet kan därefter ansöka om att få vara med i valfrihetssystemet. Den enskilde kan fritt välja bland de utförare som deltar i valfrihetssystemet. Det kan röra sig om egenregiverksamhet, verksamhet som är upphandlad enligt LOU eller verksamhet anskaffad enligt LOV. För att uppnå konkurrensneutralitet mellan den LOU-upphandlade driftentreprenaden och LOV-leverantörerna är det viktigt att i största möjliga mån ställa likvärdiga krav i förfrågningsunderlagen. I praktiken innebär detta att kommunen i LOU-upphandlingen inte kan ange några volymgarantier samt att den ekonomiska ersättningen ska framgå av förfrågningsunderlaget.

Det kan även finnas fall där den LOU-upphandlade verksamheten ges bättre ekonomiska villkor än en LOV-leverantör. Anledningen till detta är att säkerställa de förpliktelser som kommuner och landsting har enligt annan lagstiftning. Inom ramen för ett valfrihetssystem kan till exempel ett landsting behöva LOU-upphandla en vårdcentral inom ett visst geografiskt område där inget privat företag ansökt om att få etablera verksamhet. Det kan uppstå situationer då ingen leverantör vill tillhandahålla vård inom ett visst geografiskt område med den ekonomiska ersättning som anges i förfrågningsunderlaget i valfrihetssystemet enligt LOV. För att attrahera privata vårdgivare att etablera verksamhet på en viss plats kan det då krävas att landstingen gör en vanlig LOU-upphandling, vilket innebär att den leverantör som lämnat det ekonomiskt mest fördelaktiga budet vinner. Invånarna ges därefter möjlighet att välja bland de vårdcentraler som tecknat kontrakt med landstinget enligt LOV, LOU eller den egna regin.

Den kommunala verksamheten i egen regi kan inte teckna kontrakt med den upphandlande myndigheten enligt LOV eftersom en upphandlande myndighet inte kan ingå avtal med sig själv. För att konkurrensneutralitet ska uppstå i systemet bör den egna regin ges liknande villkor som de externa leverantörerna. Detta blir framför allt ett politiskt ansvar i den enskilda kommunen eller landstinget. Sedvanliga konkurrensrättsliga regler tillämpas också.

6. Ickevalsalternativ

Den upphandlande myndigheten ska uppmuntra och underlätta för den enskilde att välja leverantör i ett valfrihetssystem. Med hänsyn till att det ändå finns personer som inte vill eller kan välja ska kommunerna och landstingen tillhandahålla ett så kallat ickevalsalternativ. Ickevalsalternativet ska vara ett

kvalitativt fullgott alternativ. Den upphandlande myndigheten ska i förväg bestämma vad som gäller om den enskilde inte väljer. Myndigheten kan därför inte slumpvis välja bland de leverantörer som tecknat avtal med den upphandlande myndigheten.

Hur ickevalsalternativet ska bestämmas

Kommuner och landsting ska själva avgöra vad ickevalsalternativet ska vara. Faktorer som geografisk belägenhet, medicinsk kompetens, omvårdnadskompetens, tillgång och efterfrågan kan komma att påverka valet. För vissa typer av tjänster kan den upphandlande myndighetens egenregiverksamhet vara det bästa ickevalsalternativet eftersom huvudansvaret för verksamheten trots allt ligger på myndigheten. Kommunen har dock inte någon lagstadgad skyldighet att tillhandahålla en egenregiverksamhet, även om kommunen har en skyldighet att se till att enskilda får den hjälp de behöver i form av till exempel hemtjänst.

Ett annat förfarande är att den upphandlande myndigheten anvisar någon av de utförare som finns i valfrihetssystemet i en i förväg uppställd turordning, vilket innebär att samtliga utförare behandlas lika. Den upphandlande myndigheten kan också upphandla ett ickevalsalternativ enligt LOU, eftersom LOU och LOV kan finnas i samma system. Närhetsprincipen är ett annat tänkbart ickevalsalternativ vid till exempel val av vårdcentral eller särskilt boende, vilket innebär att den enskilde får den utförare som ligger närmast brukarens bostadsadress. Det är viktigt att ickevalsalternativet är konkurrensneutralt mellan de leverantörer som tecknat avtal med den upphandlande myndigheten enligt lagen om valfrihetssystem. Det är också viktigt att den enskilde får information om ickevalsalternativet och vilken leverantör han eller hon kommer att få.

”Ickevalsalternativet ska vara ett kvalitativt fullgott alternativ. Den upphandlande myndigheten ska i förväg bestämma vad som gäller om den enskilde inte väljer. Det är också viktigt att den enskilde får information om ickevalsalternativet och vilken leverantör han eller hon kommer att få.”

7. Rättsmedel

En leverantör som anser att den upphandlande myndigheten brutit mot vissa bestämmelser i LOV får ansöka om rättelse hos en allmän förvaltningsdomstol. Om den upphandlande myndigheten brutit mot någon bestämmelse i lagen och detta medfört att en leverantör lidit eller kan komma att lida skada ska rätten besluta om att den upphandlande myndigheten ska vidta rättelse.

Talerätt vid överträdelse av LOV som inte gäller godkännandebeslut

”En leverantör som anser sig ha lidit skada eller kan komma att lida skada på grund av att den upphandlande myndigheten brutit mot någon bestämmelse i LOV har rätt att ansöka om rättelse i allmän förvaltningsdomstol.”

En leverantör som anser sig ha lidit skada eller kan komma att lida skada på grund av att den upphandlande myndigheten brutit mot någon bestämmelse i LOV har rätt att ansöka om rättelse i allmän förvaltningsdomstol. Vid denna typ av överträdelse finns ingen särskilt angiven tidsfrist för ansökan om rättelse. Så länge valfrihetssystemet är i drift kan en leverantör klagga på att det finns fel i annonseringen, i förfrågningsunderlaget eller att den upphandlande myndigheten i övrigt inte uppfyllt bestämmelserna. Detta innebär att det inte finns någon begränsning i rätten att väcka talan enligt 10 kap. 1 § första stycket under den tid som valfrihetssystemet löper.

Överträdelser av bestämmelserna om den upphandlande myndighetens informationsansvar samt att det ska finnas ett ickevalsalternativ kan inte rättas enligt bestämmelserna i LOV. En leverantör kan nämligen inte anses lida eller kunna komma att lida skada till följd av bestämmelserna i 9 kap. LOV. Skadeståndsbestämmelserna i LOV är heller inte tillämplbara för dessa delar.

Ansökan om rättelse av beslut att inte godkänna en sökande

”En sökande leverantör får ansöka om rättelse, om beslutet går honom eller henne emot, det vill säga att sökanden inte godkänns i systemet.”

En sökande leverantör får ansöka om rättelse, om beslutet går honom eller henne emot, det vill säga att sökanden inte godkänns i systemet. I den upphandlande myndighetens beslut ska det framgå hur en ansökan om rättelse sker. I ansökan om rättelse ska sökanden ange skälen för ansökan. Ansökan om rättelse ska ha kommit in inom tre veckor från den dag då den sökande leverantören i enlighet med 8 kap. 2 § LOV fick information om beslutet och skälen för det.

Endast den sökande som inte har godkänts får ansöka om rättelse i allmän förvaltningsdomstol eftersom endast denne får anses ha lidit eller kan komma att lida skada. Domstolen ska göra en bedömning av om leverantören uppfyller kraven som ställts i förfrågningsunderlaget. Om domstolen bedömer att leverantören uppfyller kraven ska domstolen besluta om rättelse. Den upphandlande myndigheten ska därefter vidta rättelse i enlighet med domstolens beslut.

Det bör också understrykas att en sökande som inte godkänts har möjlighet att komplettera sitt anbud och på nytt ansöka om att bli godkänd leverantör i valfrihetssystemet.

En godkänd leverantör som tecknat avtal med den upphandlande myndigheten får inte ansöka om rättelse eftersom denne inte lidit eller kan komma att lida skada. Det kan visser-

ligen uppstå situationer som kan uppfattas som negativa för en leverantör som redan ingår i ett valfrihetssystem. Att till exempel nya leverantörer kommer in i systemet skulle kunna tolkas som ett negativt beslut eftersom konkurrenssituationen mellan leverantörerna hårdnar, men detta får leverantörerna anses vara medvetna om när de ansöker om att få delta i ett valfrihetssystem.

Endast rättelse är möjlig i domstol

Rätten kan inte besluta att valfrihetssystemet ska göras om. Detta är inte praktiskt möjligt eftersom valfrihetssystemet är ett löpande förfarande utan tidsbegränsning. Rättelse är alltså den enda åtgärd som rätten kan besluta om.

Brott mot avtalade förpliktelser under avtalstiden

Om den upphandlande myndigheten under avtalstidens gång bryter mot sina avtalade förpliktelser har leverantören möjlighet att få sin sak prövad enligt det civilrättsliga regelverket. Givetvis bör också den upphandlande myndigheten vidta lämpliga åtgärder om en godkänd leverantör inte uppfyller kraven som ställts i avtalet, både för att upprätthålla konkurrensneutraliteten mellan leverantörerna och för att den avtalade tjänsten ska bli korrekt utförd. Om felet är väsentligt kan avtalet hävas i enlighet med vad som följer av allmänna civilrättsliga bestämmelser och själva avtalet.

Skadestånd

I LOV finns bestämmelser om skadestånd. Det har ansetts vara skäligt att en förfördelad leverantör ges möjlighet att få skadestånd och därigenom få ersättning för kostnader och handelsförlust. Talerätt har alla leverantörer som ansökt om att få delta i ett valfrihetssystem och som lidit skada. Ett exempel där skadestånd kan bli aktuellt är om den upphandlande myndigheten på felaktiga grunder har vägrat att godkänna en leverantör. För en sökande som fått ett negativt beslut från den upphandlande myndigheten, det vill säga vägrats delta i valfrihetssystemet enligt LOV, ska fristen för att väcka talan om skadestånd vara ett år från det att han fått del av beslutet. Regeringen har i propositionen bedömt att skadeståndsprocesserna torde bli få och att utsikterna att få skadestånd är små. I ett valfrihetssystem finns inga volymgarantier, vilket medför svårigheter för en leverantör att visa hur stor omsättning denne skulle haft om den upphandlande myndigheten tecknat kontrakt med leverantören.

8. Kommunens kontroll och tillsynsansvar

Kommunens ansvar

Kommunernas ansvar för vård, omsorg och övriga stödinsatser regleras i socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen samt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Kommunallagen ger kommunen rätt att, efter beslut i fullmäktige, lämna över vården av en kommunal angelägenhet, som inte reglerats i särskild ordning, till ett aktiebolag, ett handelsbolag, en ekonomisk förening, en ideell förening eller en enskild individ.

Om kommunen lämnar över en angelägenhet till annan än ett kommunalt bolag är kommunen skyldig att kontrollera och följa upp verksamheten. Kommunen måste också garantera att medborgarna får insyn i den verksamhet som överlämnats genom att i avtal med leverantören säkerställa att medborgare kan få information om verksamheten.

I 2 kap. 5 § SoL anges att kommunen får sluta avtal med annan om att utföra kommunens uppgifter inom socialtjänsten. Genom sådant avtal får en kommun också tillhandahålla tjänster åt en annan kommun.

För att brukarna ska kunna välja i valfrihetssystemet behövs jämförbar information om leverantörerna – en information som kommunerna är skyldiga att förse dem med och som bland annat måste begäras in i den löpande uppföljningen och kontrollen av verksamheten.

Socialnämnder som väljer att införa ett valfrihetssystem får troligtvis fler utförare att kontrollera och följa upp än de tidigare haft. För att på ett tillfredsställande sätt kunna försäkra sig om kvaliteten i den verksamhet som läggs ut på leverantörer i ett vårdvalssystem är det därför troligt att kommunerna får lägga större resurser på uppföljning och kontroll än vad som tidigare varit nödvändigt.

”För att brukarna ska kunna välja i valfrihetssystemet behövs jämförbar information om leverantörerna – en information som kommunerna är skyldiga att förse dem med och som bland annat måste begäras in i den löpande uppföljningen och kontrollen av verksamheten.”

9. Tillsyn över lagen om valfrihetssystem

Konkurrensverkets tillsynsansvar

Regeringen har utsett Konkurrensverket till tillsynsmyndighet för LOV. Som tillsynsmyndighet ska Konkurrensverket uppmärksamma regelöverträdelser av LOV som är av större betydelse eller av principiellt intresse. Konkurrensverket ska också uppmärksamma om det finns lagstiftning och praxis som motverkar en effektiv modell för valfrihetssystem och i sådana fall redovisa hur denna tar sig uttryck. Konkurrensverket ska även i övrigt följa och redovisa den rättsliga utvecklingen på området.

Utöver detta ska Konkurrensverket förebygga regelöverträdelser och verka för en enhetlig lagtillämpning genom att ge generell vägledning och tillhandahålla lättillgänglig information om LOV.

Av 10 kap. 8 och 9 §§ LOV framgår vilka befogenheter Konkurrensverket har för att utöva denna tillsyn. Av dessa bestämmelser framgår att Konkurrensverket har rätt att begära in sådana upplysningar från de upphandlande myndigheterna som är nödvändiga för att utöva tillsynsverksamheten. Sådana upplysningar ska i första hand begäras in skriftligen men får även inhämtas genom besök hos den upphandlande myndigheten eller muntligen om det med hänsyn till materialets omfattning, brådskan eller av någon annan anledning är lämpligare. De upphandlande myndigheterna är skyldiga att tillhandahålla de uppgifter som Konkurrensverket begär in i sin tillsynsverksamhet.

”Konkurrensverket är tillsynsmyndighet och ska uppmärksamma regelöverträdelser av LOV som är av större betydelse eller av principiellt intresse.”

Övrig tillsynsverksamhet

Länsstyrelsen är ansvarig tillsynsmyndighet för att kontrollera att de leverantörer som ingår avtal med kommuner utföra socialtjänstuppgifter enligt LOV, uppfyller de krav som ställs i gällande lagar, förordningar och föreskrifter inom SoL. Detta följer av 13 kap. 3 § andra punkten SoL.

Av 25 § LSS följer att länsstyrelsen även har tillsyn över verksamhet som bedrivs enligt den lagen. Länsstyrelsen har också rätt att inspektera verksamheten. Detta gäller även om kommunen genom avtal låter någon annan tillhandahålla insatser enligt denna lag.

Socialstyrelsen har enligt 6 kap. 1 § lagen (1998:531) om yrkesverksamhet inom hälso- och sjukvårdens område (LYHS) tillsyn över hälso- och sjukvården och dess personal. Detta omfattar all offentligt och privat driven hälso- och sjukvård och inkluderar också kommunernas hälso- och sjukvård.

”Den upphandlande myndigheten ska lämna information till enskilda om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig.”

10. Informationsskyldighet

Den upphandlande myndigheten ska lämna information till enskilda om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig.

En förutsättning för att ett valfrihetssystem ska få positiva effekter på kvalitet, brukarinflytande och kostnadseffektivitet är att brukaren ges en reell möjlighet att välja utförare utifrån egna behov och preferenser. För att kunna göra ett rationellt val måste brukaren får en god och allsidig information. Att informationen är lättillgänglig för alla, även för personer med funktionsnedsättning, är viktigt. Information måste även finnas för brukare eller patienter som har speciella behov.

Det är också viktigt att den enskilde får information om ickevalsalternativet och vilken utförare som blir aktuell om man inte gör ett aktivt val.

Information efter ett kommunalt beslut

Efter ett kommunalt biståndsbeslut eller beslutad insats behöver brukarna stöd och hjälp för att kunna välja. Denna hjälp ges i praktiken av biståndshandläggaren. Biståndshandläggaren måste förhålla sig konkurrensneutral i förhållande till de leverantörer som finns i valfrihetssystemet, inklusive egenregiverksamheten. Samtidigt ska handläggaren uppmuntra och stödja den enskilde att göra ett aktivt och informerat val.

Information efter ett beslut av landstinget

Behovet av information inom landstingsvården är också central. En stor skillnad mellan kommuner och landsting är dock att den hälso- och sjukvård som ges av landstinget inte bygger på ett beslut. Inom landstinget möts därför inte invånaren av en biståndshandläggare som kan hjälpa till i valsituationen. Det är ändå eftersträvänsvärt att så många invånare som möjligt gör ett aktivt val i ett vårdvalssystem. Det är därför viktigt att även denna information är saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig och anpassas efter personers olika behov. Information av intresse i ett vårdval kan till exempel vara särskild kompetensinriktning, att det finns personal som talar andra språk än svenska, öppettider och tillgänglighet.

11. Omval av leverantör

För att ett valfrihetssystem ska fungera ändamålsenligt är det viktigt att den enskilde i största möjliga mån kontinuerligt utvärderar sitt val och väljer eller byter leverantör i enlighet med sina preferenser. I den upphandlande myndighetens skyldighet att tillhandahålla information ingår därför också att ge information om villkor för omval och hur omvalet går till, såsom exempelvis uppsägningstider och vart den enskilde ska vända sig för att göra ett omval. Den upphandlande myndigheten har också möjlighet att inom ramen för informationsarbetet återkommande påminna om den enskildes möjlighet till omval.

I förfrågningsunderlaget bör myndigheten ange villkor för omval, det vill säga hur lång uppsägningstiden är samt villkor för att ta emot omväljande brukare.

”Den upphandlande myndigheten ska ge information om villkoren för omval och hur omvalet går till, såsom exempelvis uppsägningstider och vart den enskilde ska vända sig för att göra ett omval.”

12. Kommunal samverkan

Vikten av kommunal samverkan har betonats på en rad områden under senare år och det är i synnerhet nödvändigt för små kommuner att kunna samverka med varandra för att på så sätt effektivisera sin verksamhet, öka sin kompetens och bättre kunna hantera de utmaningar som den offentliga sektorn står inför. Det finns följaktligen inte några juridiska hinder mot att kommuner samverkar när de bygger upp ett valfrihetssystem under LOV.

Samverkan kommuner emellan eller mellan kommuner och landsting sker både i offentligrättslig form genom kommunalförbund och gemensam nämnd och i privaträttslig form genom aktiebolag, stiftelser och föreningar. Kommunal samverkan genom avtal är dock den vanligaste formen av samverkan. Vilken form av samverkan som väljs beror på uppgiften och graden av samverkan som önskas. Om det är fråga om myndighetsutövning måste samverkan ske i förvaltningsrättsliga former.

Kommunal samverkan genom avtal

Både i socialtjänstlagen och i hälso- och sjukvårdslagen finns uttryckligt lagstöd för kommuner att samverka genom att en kommun sluter avtal med annan part om att utföra uppgifter enligt dessa lagar (se 2 kap. 5 § SoL och 3 § tredje stycket HSL). En uppgift som innefattar myndighetsutövning får dock inte på detta sätt överlämnas till ett bolag, en förening, en samfällighet, en stiftelse eller en enskild individ.

Det finns som ovan nämnts inte några juridiska hinder mot att kommuner samverkar när de bygger upp valfrihetssystem enligt LOV. Däremot kan socialtjänstlagens regler om vistelsekommunens ansvar komma att påverka kommuners möjlighet att samarbeta vad gäller själva utförandet av tjänsterna. Av 2 kap. 2 § SoL följer nämligen att huvudregeln är att vistelsekommunen ska lämna den enskilde det stöd och den hjälp han behöver. Möjlighet till undantag från denna huvudregel framgår av 2 kap. 3 § och 16 kap. 2 § SoL och rör situationer där den enskilde själv önskar flytta till en annan kommun och där en kommun önskar placera en enskild för vård eller boende i en annan kommun. Det är viktigt att de samverkande kommunerna uppmärksammar dessa bestämmelser, i synnerhet när de samverkar om utförandet av insatsen särskilt boende.

13. Sekretess

I ett valfrihetssystem under LOV finns inget behov av absolut sekretess eftersom de sökande inte konkurrerar om godkännandebeslutet. Alla sökande som uppfyller kraven i förfrågningsunderlaget godkänns och får teckna kontrakt med den upphandlande myndigheten. Risken för kartellbildning i form av prissamverkan får anses vara relativt liten eftersom systemet inte bygger på att det ekonomiskt mest fördelaktiga anbudet eller anbudet med det lägsta priset vinner. Priset är bestämt i förväg i förfrågningsunderlaget och leverantörerna konkurrerar istället med varandra genom att attrahera brukare eller invånare att välja deras tjänst.

Däremot kan det finnas skäl att sekretessbelägga uppgifter som kommer in till den upphandlande myndigheten genom ansökningarna med hänvisning till exempelvis 6 kap. 1 §, 6 kap. 2 § första stycket första meningen eller 8 kap. 10 § sekretesslagen (1980:100). Sekretess enligt dessa bestämmelser som bland annat kan vara nödvändig för att skydda sådana logistiksystem eller interna uppföljningssystem som leverantören anser vara affärshemligheter, kan beviljas efter att en sekretessbedömning gjorts (prop. 2008/09:29, s.111 f).

14. Tilläggstjänster

Privata leverantörer har, utöver det offentliga åtagandet, möjlighet att erbjuda så kallade tilläggstjänster. Det kan röra sig både om tjänster som ingår i biståndsbeslutet men som brukaren vill utöka på något sätt, till exempel genom att tjänsten utförs oftare, och om tjänster som helt ligger utanför biståndsbeslutet. Sådana tjänster baseras på en överenskommelse mellan leverantören och brukaren och betalas av brukaren själv. På detta sätt har leverantören möjlighet att utöka verksamheten och öka lönsamheten samtidigt som brukaren får tillgång till de tjänster denne behöver utan att behöva anlita en extern leverantör.

För den verksamhet som kommunen bedriver i egen regi gäller följande. Kommunen ska tillhandahålla sådana tjänster som får anses nödvändiga för att brukaren ska få en skälig levnadsnivå enligt SoL respektive goda levnadsvillkor enligt LSS. Sådana tjänster, som till exempel fönsterputsning som beviljats med stöd av SoL, får anses ingå i det bistånd som brukaren har beviljats. Utöver detta får kommunen enligt lagen (2006:492) om kommunal befogenhet att tillhandahålla servicetjänster åt äldre (servicelagen) tillhandahålla sådana tjänster som kan förebygga skador, olycksfall eller ohälsa men som inte utgör personlig omvårdnad. Det ska röra sig om sådana tjänster som en yngre, frisk person utan funktionsnedsättning normalt kan utföra själv, exempelvis byta glödlampor eller tunga lyft. (prop. 2008/09:29, s. 123 ff).

”Privata leverantörer har, utöver det offentliga åtagandet, möjlighet att erbjuda så kallade tilläggstjänster. Sådana tjänster baseras på en överenskommelse mellan leverantören och brukaren och betalas av brukaren själv.”

15. Läs mer om LOV

Mer information om LOV finns att läsa på konkurrensverkets webbplats: www.konkurrensverket.se.

Här finns även länkar till utredningen, propositionen och andra myndigheter och organisationer som arbetar med reglerna.

16. Tjänster som omfattas av LOV

Lagen om valfrihetssystem kan tillämpas på tjänster inom hälsovård och socialtjänster som är upptagna som B-tjänster i kategori 25 i bilaga 3 till lagen (2007:1091) om offentlig upphandling. Lagen gäller dock inte tjänster som omfattas av CPV-kod 85311300-5 (barn- och ungdomsomsorg) enligt Europaparlamentets och rådets förordning EEG nr 2195/2002 av den 5 november 2002 om en gemensam terminologi vid offentlig upphandling.

74511000-4 Jobb-letningstjänster (6) Direktiv 92/50/EEG: med undantag av anställningsavtal. Direktiv 93/38/EEG: med undantag av anställningsavtal.

85000000-9 Hälso- och sjukvård samt socialvård
85100000-0 Hälsovårdstjänster
85110000-3 Sjukhusstjänster och tillhörande tjänster
85111000-0 Sjukhusstjänster
85111100-1 Kirurgisk sjukhusvård
85111200-2 Läkarvård på sjukhus
85111300-3 Gynekologisk sjukhusvård
85111320-9 Förlossningsvård
85111400-4 Sjukhusrehabilitering
85111500-5 Mentalvård på sjukhus
85111600-6 Ortopediska tjänster
85111700-7 Syrgasbehandling
85111800-8 Patologiska tjänster
85112000-7 Stödtjänster på sjukhus
85112100-8 Leverans av sänglinne till sjukhus
85120000-6 Läkarvård och tillhörande tjänster
85121000-3 Läkarmottagningsstjänster
85121100-4 Tjänster utförda av allmänpraktiserande läkare
85121110-7 Tjänster utförda av allmänpraktiserande barnläkare
85121200-5 Medicinska specialisttjänster
85121300-6 Kirurgiska specialisttjänster
85130000-9 Tandläkarvård och tillhörande tjänster
85131000-6 Tandläkarvård
85131100-7 Tandreglering
85131110-0 Tandregleringskirurgi
85140000-2 Diverse hälsovård
85141000-9 Tjänster utförda av vårdpersonal
85141100-0 Barnmorsketjänster
85141200-1 Sjukskötersketjänster

- 85141210-4 Vård i hemmet
- 85141211-1 Dialys i hemmet
- 85141212-8 Dialystjänster
- 85141220-7 Rådgivning tillhandahållen av sjuksköterskor
- 85142000-6 Paramedicinska tjänster
- 85142100-7 Sjukgymnasttjänster
- 85142200-8 Homeopatiska tjänster
- 85142300-9 Hygientjänster
- 85142400-0 Hemleverans av inkontinensprodukter
- 85143000-3 Ambulanstjänster
- 85144000-0 Patientvård på sjukhus eller i hemmet
- 85144100-1 Patientvård i hemmet
- 85145000-7 Tjänster tillhandahållna av medicinska laboratorier
- 85146000-4 Tjänster utförda av blodbanker
- 85146100-5 Tjänster utförda av spermabanker
- 85146200-6 Tjänster utförda av organbanker
- 85147000-1 Företagshälsovård
- 85148000-8 Medicinsk analys
- 85149000-5 Farmaceutiska tjänster
- 85200000-1 Veterinärstjänster
- 85300000-2 Socialvård och tillhörande tjänster
- 85310000-5 Socialt arbete
- 85311000-2 Social omsorg med inkvartering
- 85311100-3 Äldreomsorg
- 85311200-4 Social omsorg för handikappade
- 85312000-9 Socialvård utan inkvartering
- 85312100-0 Tjänster för dagcenter
- 85312110-3 Barnomsorg inom förskola
- 85312120-6 Dagvård för handikappade barn och ungdomar
- 85312300-2 Vägledning och rådgivning
- 85312310-5 Vägledning
- 85312320-8 Rådgivning
- 85312330-1 Familjeplanering
- 85312400-3 Annan omsorg än den som tillhandahålls
av boendeinstitutioner
- 85312500-4 Rehabiliteringstjänster
- 85312510-7 Yrkesrehabilitering
- 85320000-8 Socialvård
- 85323000-9 Kommunal hälso- och sjukvård

17. Källor och referenser

Lagar:

Lagen om valfrihetssystem (LOV)
Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU)
Kommunallagen (1991:900)
Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) (HSL)
Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL)
Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)
Lagen (1998:531) om yrkesverksamhet inom hälso- och sjukvårdens område (LYHS)
Sekretesslagen (1980:100)

Konkurrensverket

Tillsynsmyndighet över lagen om valfrihetssystem (LOV).
Mer information: www.konkurrensverket.se

Övriga med uppdrag angående LOV

Socialstyrelsen

Tillsynsmyndighet över hälso- och sjukvården samt dess personal. Detta omfattar all offentligt och privat driven hälso- och sjukvård och inkluderar också kommunernas hälso- och sjukvård. Socialstyrelsen har fått uppdraget att besluta om och fördela stimulansmedel till kommuner för att dessa ska kunna förbereda sig på ett valfrihetssystem. Stimulansmedlen ska användas till konkreta åtgärder för att förbereda genomförandet i kommunerna samt för att anpassa och utveckla nuvarande valfrihetssystem till LOV. Socialstyrelsen får också i uppdrag att på nationell nivå genomföra en uppföljning av utvecklingen när det gäller användandet av valfrihetssystem.

Mer information: www.socialstyrelsen.se

Länsstyrelsen

Tillsynsmyndighet för att kontrollera att leverantörer i LOV uppfyller kraven i SoL och LSS.

Mer information: www.lansstyrelsen.se

Nutek

Verket för näringslivsutveckling (Nutek) har fått regeringens uppdrag att ansvara för en informationssatsning gällande lag om valfrihetssystem, LOV. Målet är att stimulera fler att starta och driva företag inom vård- och omsorgssektorn genom att sprida information om vad den nya lagen, LOV, innebär.

Mer information: www.nutek.se

Kammarkollegiet

Kammarkollegiet har av regeringen fått i uppdrag att upprätta och ansvara för driften av en nationell databas för annonsering av valfrihetssystem inom hälso- och sjukvård samt socialtjänster.

Mer information: www.kammarkollegiet.se

Sveriges Kommuner och Landsting

Sveriges Kommuner och Landsting har av regeringen fått i uppdrag att ge råd och stöd till de kommuner som överväger eller beslutat införa valfrihetssystem.

Mer information: www.skl.se

Kontakta oss

Postadress: Konkurrensverket, 103 85 Stockholm

Telefon: 08-700 16 00

Fax: 08-24 55 43

E-post: konkurrensverket@kkv.se

webbplats: www.konkurrensverket.se

Beställ

Denna skrift är kostnadsfri vid beställning
av enstaka exemplar.

Beställer du fler än fem exemplar kostar den
25 kr/st inklusive porto.

Skriften kan också laddas ner kostnadsfritt på

www.konkurrensverket.se/informationsmaterial

Syftet med denna skrift är att informera om lagen om valfrihetssystem till framförallt upphandlande myndigheter, men också till leverantörer.

Fritt val i vård och omsorg ger enskilda brukare och patienter möjlighet att välja vem som ska utföra till exempel äldreomsorg, ge stöd till personer med funktionshinder och utföra hälso- och sjukvård.

Lagen om valfrihetssystem, LOV, ökar möjligheterna för kommuner och landsting som vill införa valfrihetssystem.

Konkurrensverket är tillsynsmyndighet för LOV som gäller från den 1 januari 2009. Vi har också i uppdrag att sprida kunskap om lagen om valfrihetssystem inom vård, omsorg och service.

Adress 103 85 Stockholm

Telefon 08-700 16 00

Fax 08-24 55 43

konkurrensverket@kkv.se